

קשיא סם המות דהכא, דאמרינן כשרה, אסם המות דמתניתין, דאמרינן אסורה.

ומתרצת הגמרא: חלתית אחלתית לא קשיא. כאן בעלין, כאן בקרטין, בגבעולין, שהם חדים ונוקבים.

סם המות אסם המות נמי לא קשיא. הא ברייתא, איירי בסם המות דידה. הא דאדם.

ופרכינן: סם המות דבהמה — היינו הרדופני?

ומתרצת הגמרא: תרי גוויי סם המות.

מאי "תיעה"?

אמר רב יהודה:

עיקרא שורש דמרירתא.

ט-א

אמר רב יהודה: האי מאן דאכל תלתא תקלי חלתית, מי שאוכל שלשה קלחי חלתית אליבא ריקנא, קודם אכילה — מישתלח משכיה, נפשט עורו. משום שהחילתית מחממת, ואוחזתו קדחת.

אמר רבי אבהו: בדידי הוה עובדא, ואכלי חד תקלא חלתיתא, קלח אחד של חלתית, והתחממם עור גופי, ואי לא דיתבי במיא, אם לא הייתי מתיישב במים כדי לקרר עצמי, מישתלח משכאי, היה נפשט מעלי עור גופי.

וקיימתי בעצמי [קהלת ז] "החכמה תחיה בעליה".

אמר רב יוסף: האי מאן דאכיל את כל הדברים להלן ביחד:

שיתסרי ביעי, וארבעי אמגוזי, ושב בוטיתא דפרחי גרעיני צלף, ושתי רביעתא

ועד כאן לא קאמר רבי ישמעאל התם, אלא לענין איפגולי. אבל לענין טרפה, קסבר אגוני לא מוגין הנוצה. ולכן לא נטרף העוף כשניטלת נוצתו.

מתניתין:

בהמה שחלתה ונהיתה "אחוזת הדם", והמעושנת, שנכנס עשן בגופה, והמצוננת שחלתה מחמת צינה, ושאכלה הרדופני, שהוא סם המות לבהמה, ושאכלה צואת תרנגולים או ששתת מים הרעים — כשרה.

אכלה סם המות או שהכשישה נחש — מותרת משום טרפה, ואסורה משום סכנת נפשות.

גמרא:

אמר שמואל: הלעיטה חלתית — טרפה.

מאי טעמא?

דמינקבה להו למעיניה.

מתיב רב שיזבי, מהא דתניא: אחוזת הדם, והמעושנת, ושאכלה הרדופני, ושאכלה צואת תרנגולים, ושתת מים הרעים.

וכן אם הלעיטה תיעה, חלתית, ופלפלין.

או שאכלה סם המות —

בכל אלה כשרה.

הכשישה נחש או שנשכה כלב שוטה, מותרת משום טרפה, ואסורה משום סכנת נפשות.

קשיא חלתית דהכא אחלתית דשמואל.

אשר תאכלו כל מפרסת פרסה ושוסעת שסע פרסות, מעלת גרה בבהמה, אותה תאכלו".

וסימני הטהרה של העוף לא נאמרו בתורה, אבל מתוך עיון בעופות הטמאים שהוזכרו בתורה, אמרו חכמים וקבעו סימנים להכיר איזה הוא עוף טמא, ואיזה הוא עוף טהור.

כל עוף הדורס, האוחז בצפרניו ומגביה מן הקרקע את מה שהוא אוכל הרי הוא עוף טמא, שהעוף הטהור אינו דורס.

כל עוף שיש לו אצבע יתירה אחרי שאר האצבעות, ואותה אצבע היא משאר האצבעות, ויש לו זפק, כיס שהאוכל מתקבץ בתוכו טרם שעובר לקיבה, וקורקבנו והכיס שבתוך הקורקבן נקלף מן הבשר ביד, בלי צורך בסכין, עוף טהור הוא.

רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: כל עוף החולק את רגליו, שכאשר מעמידים אותו על חוט הוא חולק את אצבעותיו, שתיים לכאן ושתיים לכאן, עוף טמא הוא, שבידוע שעוף דורס הוא.

ובחגבים — אלו הם סימני טהרתם:

כל שיש לו ארבע רגלים, וארבע כנפים, וקרצולים, שתי רגלים ארוכות [מלבד ארבע הרגלים] הנמצאים סמוך לצוארו, (86) וכשהוא רוצה לקפוץ ולנתר מן הארץ הוא מתחזק ונשען עליהם, וכנפיו חופין מכסין את רובו, את רוב גופו.

רבי יוסי אומר: ושמו חגב. שאף על פי שיש

דדובשא בתקופת תמוז, אליבא ריקנא — מתעקר תליא חבורו דליביה, של ליבו אל הגוף.

הוא בר טביא, בן צבי, דאתא לבי ריש גלותא, דהוה מפסק ברען בתריותא.

בדקיה רב בצומת הגידין, ואכשריה.

סבר למיכל מיניה באומצא, שאינו צלוי כל כך.

אמר ליה שמואל: וכי לא חייש מר לניקורי לארס נחש? שהרי אפשר שנשכו נחש, ונמצא בו ארס, ואסור לאכלו מפני סכנת נפשות.

אמר ליה: מאי תקנתא?

אמר ליה: נותביה בתנורא, דאיהו בדיק נפשיה, והיינו, הוא נבדק מאליו, שאם יש בו ארס, יתברר הדבר כתוצאה מחום התנור.

אותביה בתנורא, ונפל מיניה תילחי תילחי. חתיכות חתיכות, משום ארס נחש שהיה בו.

קרי שמואל עליה דרב [משלי יב] "לא יאוונה לצדיק כל אוזן", שנודמנתי לכאן, ומנעתיו מלאכול, וכך ניצל רב מאכילת הארס.

קרי רב עליה דשמואל [דניאל ד] "כל רז לא אנס לך", שידע לחשוש לארס הנחש.

מתניתין:

סימני הטהרה של בהמה וחיה נאמרו מן התורה, דכתיב [ויקרא יא-ג] "זאת החיה

בו את ארבעת הסימנים האלו אינו טהור אלא אם כן גם ידוע ששמו חגב.

ובדנים — סימני טהרתם נאמרו בתורה:

כל שיש לו סנפיר וקשקשת.

רבי יהודה אומר: אין הדג טהור אלא אם כן יש לו שני קשקשין וסנפיר אחד. (87)

ואלו הן קשקשין: הקבועין בו — הקליפות הקבועין בו שאינן זזין מאליהם כאשר הוא שט, כמו הסנפירין.

ואלו הן סנפירים: הפורח בהן, שבאמצעותם הוא שט במים.

גמרא:

תנו רבנן [בתוספתא]: **אלו הן סימני טהרה של בהמה:** דכתיב בפרשת ראה [דברים יד] **"וכל בהמה מפרסת פרסה ושוסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו"**.

כל בהמה שמעלת גרה — בידוע הדבר, ידוע שאין לה שינים למעלה, וטהורה היא.

והוינן בה: **וכללוא הוא** שכל בהמה שמעלה גרה, אין לה שינים למעלה, וטהורה היא?

והרי גמל, דמעלה גרה הוא, כדכתיב "את הגמל כי מעלה גרה הוא", **ואין לו שינים למעלה, וטמא הוא!?**

ומשנינן: **גמל** — **ניבי אית ליה!** שתי שינים יש לו למעלה בשני צידי הפה. [ויש מפרשים דאף על פי שאין לו שינים למעלה יש לו חניכיים שבולטין מעין שינים], ולכן טמא הוא!

ומקשינן: **והרי בן גמל, בהיותו קטן, הניבי נמי לית ליה,** שאין לו ניבים למעלה עד שיגדל, ומכל מקום טמא הוא.

ותו: הרי **שפן וארנבת,** דמעלות גרה הם, ויש להם שינים למעלה, וטמאים הם. כדכתיב "ואת השפן כי מעלה גרה הוא, ופרסה לא יפריס, טמא הוא לכם. ואת הארנבת, כי מעלת גרה היא, ופרסה לא הפריסה, טמאה היא לכם".

ועוד: שינים, מי כתיבי באורייתא לענין סימני טהרה? ומה איכפת לנו בשינים של הבהמה לגבי טהרתה? והלא השינים אינם אחד מסימני הטהרה של הבהמה הכתובים בתורה!?

ומשנינן: **אלא, הכי קאמר התנא בתוספתא:** **כל בהמה שאין לה שינים למעלה, בידוע שהיא מעלת גרה ומפרסת פרסה, וטהורה.** ונפקא מינה, שאם נראה בהמה שאין לה שינים למעלה נדע שהיא בהמה טהורה, ואיננו צריכים להמתין ולראות האם היא מעלת גרה.

והוינן בה: ומאי נפקא מינה לנו בסימן זה שאם אין לה שינים למעלה טהורה היא? ואמאי בודק הוא בשיניה, וליבודק בפרסותיה? שאם היא מפרסת פרסה הרי היא בהמה טהורה! ? [דקיימא לן שכל

87. ותניא בתורת כהנים: אף על פי שאין ראייה לדבר, זכר לדבר דכתיב בספר שמואל, "ושריון

בהמה מפרסת פרסה מעלת גרה היא, מלבד החזיר].

ומשנינן: הא דאיצטריך לבדוק בשיניה, כגון שהיו פרסותיה חתוכות. שאינו יכול לבדוק אז בפרסות וצריך הוא להסתמך על סימן זה שאין לה שינים למעלה כדי לדעת שהיא בהמה טהורה.

ובדרב הסדא. דאמר רב הסדא: היה מחלך במדבר ומצא בהמה שפרסותיה חתוכות, ואינו יודע אם היא בהמה טהורה — בודק בפיה. אם אין לה שינים למעלה — בידוע שהיא טהורה. ואם לאו [שיש לה שינים למעלה], בידוע שהיא טמאה. ובלבד, שיכיר מהו גמל, וידע שאותה בהמה אינה גמל. כי גם לגמל אין שינים למעלה, ובכל זאת טמא הוא.

ותמהה הגמרא: גמל?! והרי ניבי אית ליה. וכיון שיש לו ניבים [שינים] למעלה בפה, אמאי צריך הוא להכיר את הגמל, הרי אין לו סימן טהרה, וליכא למיחש שמא יחשוב על הגמל שהוא בהמה טהורה?!?

ומשנינן: אלא, הכי קאמר רב חסדא: ובלבד שיכיר בן גמל. שלבן הגמל אין ניבים ולכן הוא צריך להכיר אותו, כדי שלא יתיר אותו לאכילה על סמך זה שאין לו שינים למעלה.

ופרכינן: וכי לאו אמרת, האם לא אמרת, דאיכא בן גמל שאין לו שינים וטמא הוא, ואם כן, הכי נמי איכא למיחש דאיכא נמי מינא אחרינא, בעל חיים אחר, דדמי לבן גמל שאין לו שינים וטמא הוא?! ואם כן, מהי התועלת בבדיקה של הבהמה לראות

שאיין לה שינים למעלה, והלא איכא למיחש שמא בהמה טמאה היא?!?

ומשנינן: לא סלקא דעתך! אין לחשוש שיש בהמות אחרות שאין להם שינים למעלה וטמאות הן.

דתני דבי רבי ישמעאל: כתיב "ואת הגמל, כי מעלה גרה הוא ופרסה איננו מפריס, טמא הוא לכם". הקדוש ברוך הוא, שהוא שליט בעולמו, הוא יודע שאין לך דבר, בעל חיים, מעלה גרה וטמא אלא גמל, וחביריו המוזכרים בתורה — השפן והארנבת.

לפיכך, פרט בו הכתוב ואמר — "כי מעלה גרה הוא". וכמו כן הזכיר בפירוש את השפן והארנבת, ללמדך שכל שאר הבהמות המעלות גרה — טהורות הן, ואינך צריך לחשוש שמא אפילו שהן מעלות גרה טמאות הן.

ואמר רב חסדא: מי שהיה מחלך בדרך, ומצא בהמה שפיה גמום חתוך [ואינו יכול לדעת האם אין לה שינים למעלה שזהו סימן טהרה שלה] — בודק בפרסותיה.

אם פרסותיה סדוקות [וכדכתיב "מפרסת פרסה", והיינו, שסדוקים פרסותיה], בידוע שהיא בהמה טהורה.

ואם לאו, שאין פרסותיה סדוקות, בידוע שהיא בהמה טמאה, ובלבד שיכיר חזיר. שהחזיר, אף על פי שהוא מפריס פרסה, טמא הוא.

ופרכינן: לאו אמרת, האם לא אמרת, דאיכא

אם מחלך שתי וערב, אם כשקורעין את הבשר הוא נקרע הן לאורך והן לרוחב, בידוע שהיא בהמה טהורה. ואם לאו [שאינו נקרע שתי וערב], בידוע שהיא בהמה טמאה.

ובלבד שיכיר ערוה, חמור הבר, שהוא, אף על פי שבשרו נקרע לאורך ולרוחב, בהמה טמאה הוא. (88)

ופרכינן: לאו אמרת, האם לא אמרת איכא ערוה שבשרו נקרע לאורך ורוחב, וטמא הוא, איכא נמי מינא אחריןא, בעל חיים אחר דדמיא לערוה, ובשרו נקרע שתי וערב וטמא הוא. ואם כן, מאי מהני שיבדוק בכשרו? והלא אף על פי שימצא בעל חי שבשרו נקרע שתי וערב, איכא למיחש שמא בעל חיים טמא הוא?!

ומשנינן: גמירי קבלה היתה בידם, דליכא בעל חיים כזה שנחתך שתי וערב וטמא הוא מלבד הערוה, ולכן אם מצא במדבר בהמה שבשרה נחתך שתי וערב ויודע הוא שאינו ערוה — בידוע שבהמה טהורה היא.

ומפרשינן: וחיכא בודק את בשרה אם נחתך הוא שתי וערב?

אמר אביי ואיתימא רב הסדא: בכנפי

חזיר דמפריס פרסה וטמא הוא. אם כן, הכי נמי איכא למיחש, שמא איכא נמי מינא אחריןא בעל חיים אחר, דדמיא לחזיר, שמפריס פרסה, וטמא הוא?

ואם כן, מאי מהני שיבדוק בפרסותיה, הלא אף על פי שימצא שפרסותיה סדוקות, אולי היא בהמה טמאה?!

ומשנינן: לא סלקא דעתך! אין לחשוש שישנן עוד בהמות שמפריסות פרסה וטמאות הן.

דתנא דבי רבי ישמעאל: כתיב "ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא וכו' טמא הוא לכם". הקדוש ברוך הוא, שהוא שליט בעולמו, הוא יודע שאין לך דבר בעל חיים שמפריס פרסה וטמא, אלא חזיר בלבד.

לפיכך, פרט בו הכתוב "טמא הוא", והזכיר רק את החזיר, לומר דשאר בעלי החיים מפריסי הפרסה טהורים הם. שאין לנו לחשוש שמא אף על פי שהם מפריסי פרסה, טמאים הם.

ואמר רב הסדא: היה מחלך במדבר, ומצא בהמה שפיה גמוב, חתוך, ופרסותיה חתוכות, ואינו יכול לבדוק לא בשיניים ולא בפרסות האם היא טהורה. בודק בבשרה:

מצות עשה.

המנחת חינוך שם מבאר בדעת הרמב"ם שאינו מבטל בכך מצות עשה, אלא אם כן התברר שאכל מין טמא, שאז עובר מלבד אכילת האיסור גם על כך שלא בדק.

והריב"ש [קצב] חידש, שהפסוק "והבדלתם" בא לומר שאי אפשר לסמוך כאן על הרוב אלא חייבים לבדוק.

88. הרמב"ם [בתחילת הלכות מאכלות אסורות] כתב שמצות "והבדלתם" האמורה בפרשת בהמות טהורות וטמאות משמעותה היא להבדיל את המינים הטהורים.

ויש לעיין, אם לא בדק את הסימנים, ואכל, ונמצא שאכל בהמה טהורה, האם עבר על מצות "והבדלתם"?

החינוך [מצוה קנג] כתב שאם לא בדק, ביטל

אם נחתכו רגליה ואינך יודע האם יש לה טלפים, כשרה היא, וחלבה מותר באכילה, דודאי חיה היא.

אבל אם יש לה טלפים — אין זה סימן מובהק שזוהי חיה, וצריך אתה לחזור על קרנים כדי להתיר את חלבה באכילה.

וקרש מין חיה, אף על פי שאין לו אלא קרן אחת, חלבו מותר, דמין חיה הוא.

והוינן בה: ופללא הוא? וכי כלל מוחלט הוא זה שכל שיש לו קרנים וטלפים זהו מין חיה? והרי עי, דיש לו קרנים וטלפים, וחלבו אסור, דמין בהמה הוא!?

ומשנינן: קרנים כרוכות שעשויות כעין קליפה על קליפה כעין קרני השור בעינן כדי להחשב כסימן של חיה. ואילו קרני העז אינן כרוכות, ולכן חלבה אסור.

ופרכינן: והרי שור, דקרניו כרוכות, וחלבו מכל מקום אסור כדין בהמה? וחזינן מהא דקרנים כרוכות אינן סימן של חיה!?

ומשנינן: קרניו חרוקות מלאות פגימות וחריצים בעינן כדי שהם יחשבו כסימן של חיה. ואילו קרני השור אינו חרוקות ולכן חלבו אסור. [נסברה הגמרא דזהו הסימן

העוקין, תחת עצם הזנב, שם בודק הוא בבשר אם נחתך הוא שתי וערב.

שנינו במשנה: סימני חיה.

תנו רבנן: [בתוספתא] אלו הן סימני חיה, כל שיש לה קרנים וטלפים.

והוינן בה: והלא חיה בכלל בהמה היא לסימניו, (89) שהרי כתיב "זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ, כל מפרסת פרסה", ואם כן, סימני החיה הטהורה כתובים בפירוש בתורה, ומדוע התוספתא מחפשת סימנים אחרים לחיה!?

ומשנינן: אמר רבי זירא: מה שכתבה התוספתא אלו הן סימני חיה, זהו להתיר חלבה. [כי חלב חיה מותר באכילה, ואילו חלב בהמה אסור באכילה].

והכי קאמר: אלו הן סימני חיה שחלבה מותר [בנגוד לבהמה שחלבה אסור], כל שיש לה קרנים [ולקמן מפרש איזה קרנים], וטלפים, צפורנים בפרסות, שזהו הסימן המבדיל בין חיה לבהמה.

רבי דוסא אומר: יש לה קרנים, זהו סימן מובהק שזוהי חיה. ואי אתה צריך לחזור על טלפים, לראות האם יש לה טלפים, שאפילו

יחזקאל בהרחבה.

89. עוד למדים מכך ש"חיה טהורה בכלל בהמה טהורה", לענין שנבלתה מטמאת כנבלת בהמה טהורה. ועוד למידים מכך את איסור הרבעת כלאיים בחיה טהורה. והגמרא כאן לא הזכירה אלא את אחד מדברים אלו שלמידים מהכללת חיה בבהמה. רש"י [לקמן עא א]

ולפי זה הסביר מדוע צריך כאן שיכיר ערוב, כי אי אפשר לסמוך על הרוב שאינם ערוד. והזכר יצחק [פ א] מבאר, שאם לא בדק אלא סמך על הרוב, ונמצא שאכל טמא, אינו חייב על אכילת דבר טמא, אלא רק עבר על ביטול מצות הבדיקה. כי זה כל חידוש התורה, שחייבים לבדוק על אף שיש כאן רוב טהור, אבל לא אמרה התורה שכאן לא קיים הכלל שבכל מקום הולכים אחר הרוב. ועיין בחזון